

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Stephen Greenblatt
TYRANT

Copyright © 2018 by Stephen Greenblatt
All rights reserved.

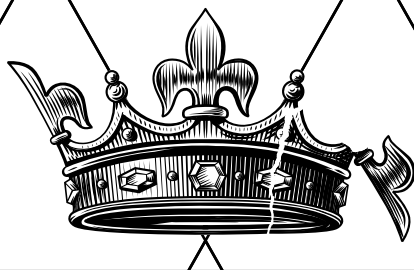
Translation Copyright © 2020 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-03469-1

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

STIVEN GRINBLAT

TIRANIN
ŠEKSPIR O POLITICI

Preveo Vladan Stojanović

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2020.

Džozefu Kerneru i Luku Menandu

Jedan

ISKOŠENA PERSPEKTIVA

ŠEKSPIR SE, OD početka svoje karijere, poslednje decenije XVI veka pa do njenog kraja, neprestano borio s duboko uznemiravajućim pitanjem kako je moguće da čitava zemlja padne u šake tiraninu.

„Kralj vlada voljnim podanicima“, pisao je uticajni šesnaestovekovni škotski učenjak Džordž Bjukenan, „a tiranin nevoljnim.“ Institucije slobodnog društva su načinjene tako da spreče one koji bi, po Bjukenanovim rečima, vladali „ne za svoju zemlju, već za sebe, i koji ne vode računa o javnim interesima, već o vlastitom zadovoljstvu“.¹ Pod kakvim okolnostima, zapitao se Šekspir, tako dragocene institucije, naizgled duboko ukorenjene i nedodirljive, najedanput postaju krhke? Zašto toliko ljudi svesno

prihvata da ih lažu? Kako se osobe poput Ričarda III ili Makbeta* uspinju na tron?

Šekspir navodi da se takva katastrofa ne bi mogla desiti bez raširenog saučesništva. Njegove drame ispituju psihološke mehanizme koji vode nacije ka napuštanju ideala, pa čak i vlastitih interesa. Zašto bi iko, zapitao se, bio privržen vođi nepodobnom da vlada, nekom ko je opasno impulsivan, sklon mračnim intrigama i ravnodušan prema istini? Zašto u izvesnim okolnostima pokvarenost, grubost ili okrutnost nisu sudbonosni nedostatak, već mamac koji privlači zagrižene sledbenike? Zašto se inače ponosni i vrlji ljudi pokoravaju goljoj bestidnosti tiranina, njegovom ubeđenju da može da se izvuče šta god rekao ili činio, njegovoj spektakularnoj skarednosti?

Šekspir iznova opisuje tragičnu cenu ovog pokoravanja – moralnu iskvarenost, pustošenje državne blagajne, pogibije – i očajničke i bolne herojske mere, neophodne da bi nacija povratila malo ozbiljno okrnjenog zdravlja. U njegovim komadima se postavlja pitanje postoji li ijedan način da se spreči klizanje ka bezakonju i despotskoj vlasti pre no što bude prekasno, i postoji li bilo koji delotvorni način da se spreči katastrofa na državnom nivou, koju tiranija neumitno izaziva.

Pisac pozorišnih komada nije optuživao tadašnjeg engleskog vladara Elizabetu I za tiraniju. Šta god Šekspir mislio o njoj,

* Svi naslovi Šekspirovih dela, imena likova i ostalih naziva usklađeni su sa izdanjem: Vilijam Šekspir, *Sabrana dela*, prir. Veljko Topalović i Dušan Mrđenović, Zavod za udžbenike/Dosije studio, Beograd, 2011. (prim. ur.)

izricanje takvog suda sa scene bio bi samoubilački čin. Za vreme Henrija VIII, Elizabetinog oca, sudovi su 1534. godine sve koji o vladaru govore kao o tiraninu proglasili izdajnicima.² Taj zločin se kažnjavao smrtnom kaznom.

U Šekspirovoj Engleskoj nije bilo slobode izražavanja ni na sceni ni van nje. Izvođenje navodno buntovne predstave *Ostrvo pasa* [orig. *The Isle of Dogs*]* 1597. godine dovelo je do hapšenja autora Bena Džonsona i izdata je naredba – koja, na svu sreću, nije izvršena – o rušenju svih pozorišta u Londonu.³ Predstave su stalno posećivali doušnici da bi se domogli nagrade za cin-karenje svega što bi se moglo tumačiti kao subverzivno. A naj-rizičniji su bili pokušaji kritike savremenih političkih zbivanja ili vodećih ličnosti kraljevstva.

Zato su ljudi, kao i u savremenim totalitarnim režimima, razvili tehnike govora u šiframa, kako bi i dalje mogli da se izraze o za njih najbitnijim pitanjima. Ali nije samo oprez nadahnuo Šekspira da menja vreme i mesto zbivanja u svojim komadima. Po svoj prilici, zapazio je i da jasnije razmišlja o nekom problemu koji tišti društvo ako se bavi njime iz iskošene perspektive. Njegovi pozorišni komadi sugerišu da je vernije prikazivao istinu – da ju je u potpunosti predstavljao, ne gubeći na sadržini – zaogr-ćući je maštom i istorijskom distancom. Otud njegova fascinacija legendarnim rimskim vođom Gajem Marcijem Koriolanom ili Julijem Cezarom; otud i privlačnost likova iz starih engleskih i

* Nadalje, sve napomene u uglastim zagradama [], koje nisu unutar citata, već u autorskom tekstu, nisu autorove, već lekt., dok su napomene u uglastim zagradama unutar citata autorove. (Prim. lekt.)

škotskih hronika, kao što su Jork, Džek Kejd, kralj Lir i nadasve kvintesencijalni tirani Ričard III i Makbet. Otud i privlačnost u potpunosti izmišljenih likova: sadističkog imperatora Saturnija u *Titu Androniku*; korumpiranog kneževog zamenika Anđela u *Meri za meru*; paranoidnog kralja Leonta u *Zimskoj bajci*.

Šekspirov pozorišni uspeh nagoveštava da je veliki broj njegovih savremenika osećao isto što i on. Njegova dela su znala da budu nemilosrdno iskrena, oslobođena okolnosti iz okruženja i do unedogled ponavljanih klišeja o patriotizmu i poslušnosti. Pisac pozorišnih komada je ostajao deo svog ambijenta i vremena, ali nije bio njihov puki proizvod. Izluđujuće nejasne pojave bi se izoštrile, a on nije morao da ćuti o onom što je opažao.

Šekspir je shvatio nešto što se pokazalo i u naše vreme, kad su veliki događaji – poput pada Sovjetskog Saveza, propasti tržišta nekretnina i zapanjujući neočekivani izborni rezultati – bacili jarko svetlo na vrlo onespokojavajuću činjenicu: da čak i ljudi u središtu najužeg kruga vlasti često nisu znali šta će se desiti. Ostali su u gotovo potpunom mraku, uprkos gomili proračuna i predviđanja, skupoj mreži uhoda i vojsci dobro plaćenih stručnjaka. Kad situaciju posmatrate s margina, morate da zamišljate kako biste imali uvid u pravo stanje stvari, da mislite da biste znali kakve korake da preduzmete da bi zaštitili sebe i svoju zemlju samo kad biste uspeli dovoljno da se približite ključnoj ličnosti na vlasti. Ali to je čista zabluda.

Šekspir na početku jednog od svojih istorijskih komada predstavlja Glas „u odeći na kojoj su naslikani razni jezici“, čiji je

zadatak da neumorno širi priče u kojima „duvaju sumnje, zavist, pretpostavke“ (*Henri IV 2. deo*, Prolog, str. 713).⁴ Njihovo dejstvo je bolno vidljivo u katastrofalno pogrešno protumačenim signalima, varljivim utehama, iznenadnim skokovima od neobuzdane nade i padovima u samoubilačko očajanje. A likovi koji su njima pretežno obmanuti nisu pripadnici anonimnog mnoštva, već privilegovani moćnici.

Šekspir je lakše razmišljao kad bi se utišala buka koju ti brbljivi jezici stvaraju. Takođe je lakše iznosio istinu sa strateške udaljenosti od sadašnjosti. Iskošena perspektiva mu je omogućavala da se reši lažnih pretpostavki, ukorenjenih verovanja, zabludelih snova o pobožnosti i da se nepokolebljivo zagleda u ono što leži ispod površine. Otud njegovo zanimanje za svet klasične antike, na koji se hrišćanska vera i monarhijska retorika nisu odnosili; njegova fascinacija prethrišćanskom Britanijom u *Kralju Liru* ili *Simbelinu*; njegov izlet u jedanaestovekovnu nasilnu Škotsku u *Makbetu*. Šekspir je oprezno stavljao bar ceo jedan vek između sebe i događaja koje je opisivao, čak i kad se približavao svom svetu u čudesnom nizu istorijskih komada, od četrnaestovekovne vladavine Ričarda II do pada Ričarda III.

Elizabeta I je, u vreme dok je pisao svoj opus, bila kraljica duže od trideset godina. Ponekad je znala da bude plahovita, teška i ohola, ali njeno duboko poštovanje prema svetosti političkih institucija kraljevstva nije se dovodilo u pitanje. Čak su joj i zagovornici agresivnije spoljne politike ili odlučnijih mera protiv domaćih subverzija priznavali da poseduje jasnu svest

o ograničenju svoje vlasti. Malo je verovatno da ju je Šekspir i u najskrivenijim mislima doživljavao kao tiranina. Međutim, imao je mnogo razloga da brine za budućnost, kao i svi njegovi zemljaci. Neudata kraljica bez poroda je 1593. godine proslavila šezdeseti rođendan i tvrdoglavo je odbijala da imenuje naslednika. Da li je mislila da će živeti zauvek?

Njeni podanici sa imalo pameti imali su mnogo više razloga za brigu od neumitnog marša vremena. U kraljevstvu je vladao strah da se ono suočava s nepomirljivim neprijateljem, nemilosrdnom međunarodnom zaverom, čije vođe su obučile i razaslale fanatične tajne agente po svetu, sa zadatkom da upriliče najcrnije užase. Ti agenti su verovali da ubijanje ljudi etiketiranih kao nevernici nije greh; naprotiv, smatrali su to božjim poslom. U Francuskoj, Holandiji i drugde već su bili odgovorni za ubistva, divljanje rulje i velike masakre. U Engleskoj je njihov najpreči cilj bio ubistvo kraljice. Takođe su nameravali da krunišu nekog od svojih simpatizera i prilagode zemlju svojoj izopačenoj verziji pobožnosti. A njihov krajnji cilj bio je svetska dominacija.

Identifikovanje terorista nije bio nimalo lak zadatak, pošto je većina njih bila rođena u Engleskoj. Radikalizovani su, namamljeni u logore za obuku i prokrijumčareni u Englesku. Lako su se utapali u mnoštvo običnih podanika. Pomenuti podanici su, razumljivo, oklevali da se okrenu protiv zemljaka, čak i protiv onih za koje se sumnjalo da neguju opasne stavove. Ekstremisti su obrazovali ćelije. Tajno su se molili, izmenjivali šifrovane poruke i tragali za istomišljenicima, da bi ih regrutovali. Nalazili

su ih uglavnom među nezadovoljnom i nestabilnom mladeži, sklonoj snovima o junačkim podvizima i mučeništvu. Neki od njih su bili u tajnom kontaktu s predstavnicima stranih vlada, koji su širili zlokobne vesti o invazionoju floti i pripremali oružani ustanak.

Engleske špijunske službe bile su veoma svesne ove opasnosti: postavile su krtice u terorističke logore za obuku, sistematski su otvarale poštu, prisluškivale razgovore po krčmama i gostionicama i pažljivo nadgledale luke i granične prelaze. Međutim, opasnost nije bila lako otklonjiva, čak i kad bi vlasti uspele da se dočepaju i ispitaju, pod zakletvom nad Biblijom, jednog ili više osumnjičenih terorista. Naposljetku, to su bili fanatici kojima su religiozne vođe dozvolile da obmanjuju, i koje su obučili u takozvanom izvrđavanju, to jest navođenju na pogrešan trag bez laganja.

Čak i kad bi osumnjičene podvrgli mučenju, što je rutinski praktikovano, često ih je bilo teško slomiti. Prema izveštaju poslanom kraljičinom starešini špijuna, ekstremista koji je ubio holandskog princa 1584. godine – prvi čovek koji je ubio vođu neke države pištoljem – pokazao se čudnovato nesalomivim:

Uveče je izbatinan užadima i isečen naoštrenim perima, nakon čega je zaronjen u sud sa slanom vodom. Grlo mu je natopljeno sirćetom i rakijom. Ni posle opisanih muka nije pokazao ni najmanjeg znaka uznemirenja ili kajanja. Naprotiv, rekao je da je učinio bogougodno delo.⁵

Bogougodno delo – to su bili ljudi ispranih mozgova, koji su verovali da će za svoju izdaju i nasilje biti nagrađeni na nebesima.

Rimokatoličko neprijateljstvo prema vatrenim protestantima s kraja XVI veka bilo je i direktna pretnja Engleskoj. Elizabeta je oklevala da nazove pretnju njenim imenom i da preduzme mere koje su smatrane neophodnim, uprkos sve većem gnevu najuticajnijih savetnika. Nije želela da zametne skupi i krvavi rat s moćnim katoličkim državama ili da oblati čitavu religiju zbog zločina nekoliko fanatika. Nespremna da, po rečima glavešine njenih špijuna Fransisa Volsingama, „načini prozore u ljudska srca i tajne misli“⁶, mnogo godina je dozvoljavala podanicima da neupadljivo ispovedaju katolička uverenja dokle god su se u javnosti držali zvanične državne religije. I nije htela da kazni ili pogubi svoju katoličku nećaku Meri, kraljicu Škotske, uprkos sve većim pritiscima.

Meri je, nakon što je isterana iz Škotske, boravila u nekoj vrsti zaštitnog pritvora na severu Engleske, bez optužbe ili suđenja. Pošto je imala čvrsto utemeljeno nasledno pravo na engleski tron – neki su ga smatrali utemeljenijim od Elizabetinog – bila je očigledan predmet interesovanja i mahinacija katoličkih evropskih sila, kao i vrelih sanjarija i opasnih zavera domaćih katoličkih ekstremista. Meri se pokazala dovoljno nepromišljenom da prihvati mračne planove u kojima bi igrala važnu ulogu.

Široko se verovalo da je rimski papa bio u pozadini svih tih planova; a jezuiti su bili njegove specijalne snage. Zakleli su se da će ga u svemu slediti, tako da je bilo na hiljade prikrivenih

papista u Engleskoj. Oni su javno prisustvovali anglikanskim verskim službama, ali su u srcu ostajali verni katolicizmu. Glasine o jezuitima – kojima je, inače, bio zabranjen ulazak u zemlju, pod pretnjom smrtne kazne – i o tome koliko pretnju predstavljaju bile su u širokom opticaju u vreme Šekspirovog odrastanja. Zapravo, verovatno su bili vrlo malobrojni u Engleskoj, ali su izazivali veliki strah i gnušanje (ali i tajno divljenje u katoličkim krugovima).

Nemoguće je s bilo kakvom izvesnošću odrediti kome je Šekspir bio naklonjen, ali svakako nije mogao biti neutralan ili ravnodušan. Njegovi roditelji su rođeni kao katolici. Za njih su, kao i za većinu savremenika, veze s katoličanstvom preživele reformaciju. Oštre kazne, koje su nametnule protestantske vlasti, nisu bile jedini razlog za oprez i smotrenost. Pretnja koju je Engleska pripisivala militantnom katolicizmu nije bila ni u kom slučaju izmišljena. Papa Pije V je 1570. godine izdao bulu i ekskomunicirao Elizabetu kao jeretika i „slugu zločina“. Kraljčini podanici su oslobođeni zakletve i svih obaveza prema njoj; zapravo, jasno su pozvani na iskazivanje neposlušnosti. Papa Grgur XIII je, desetak godina kasnije, obznanio kako ubistvo engleske kraljice ne bi bio smrtni greh. Naprotiv, papski državni sekretar je za račun svog gospodara napisao: „nema sumnje da onaj ko bi je ispratio s ovog sveta, s pobožnom namerom da izvrši bogougodno delo, ne samo da ne bi zgrešio već bi stekao i velike zasluge“.⁷

Ta izjava je bila otvoreni poziv na ubistvo. Nekoliko engleskih katolika zaista je zadalo sebi svetu misiju da ukloni jeretičku

vladarku s trona, iako većina njih nije htela da ima ništa s tako divljačkim postupkom. Vladina špijunska mreža je 1583. godine otkrila zaveru za ubistvo kraljice, organizovanu uz svesrdnu pomoć španskog ambasadora. U nastupajućim godinama bilo je mnogo priča o za dlaku izbegnutim opasnostima: presretnutim pismima, zaplenjenom oružju, uhvaćenim katoličkim sveštenicima. Čuvari zakona su, na osnovu prijava sumnjičavih suseda, upadali u seoske sigurne kuće, u kojima su lomili ormane, kuckali po zidovima, tragajući za izdajničkim šupljim zvukovima, i čupali daske iz poda u potrazi za takozvanim sveštencičkim rupama. Uprkos svemu tome, Elizabeta nije činila ništa da ukloni pretnju koju je predstavljala Meri. „Nek Bog otvori oči njenog veličanstva“, molio se Volsingam, „na opasnost od te pretnje.“⁸

Kraljičin unutrašnji krug preduzeo je veoma neobičan korak i sastavio *Pismo o namerama*, čiji potpisnici su se obavezali da će se osvetiti ne samo onom ko bi pokušao da kraljici oduzme život već i svakom potencijalnom pretendentu na presto – Meri je bila očigledna meta – u čijem interesu bi se takav pokušaj, uspešan ili ne, preduzeo. Volsingamovi špijuni su 1586. godine dočuli za još jednu zaveru imućnog dvadesetčetvorogodišnjeg katolika Antonija Bebingtona i grupe njegovih istomišljenika. Ubedio je sebe da je moralno prihvatljivo ubiti „tiranina“. Vlasti su uz pomoć dvostrukih agenata, koji su prodrli u grupu i dešifrovali tajne kodove, čekale i posmatrale sporo napredovanje zavere. Jedan od Volsingamovih agenata provokatora je čak sokolio Bebingtona kad je ovaj počeo da se predomišlja. Strpljiva

strategija urodila je plodom kojem su se zagriženi protestanti i nadali. Ne samo da je pohvatano četrnaest zaverenika, koji su osuđeni za izdaju i obešeni, udavljeni i raščerečeni, već je u zamku upala i nepromišljena i spletkarenju sklona Meri.

Ipak, obezglavljivanje Meri 8. februara 1587. godine, kao i ubistvo Osame bin Ladena 2011. godine, nije uklonilo terorističku pretnju u Engleskoj; niti se to desilo nakon poraza Španske armade sledeće godine. U zemlji je zavlдалo još mračnije raspoloženje. Očekivala se nova strana invazija. Vladini špijuni su nastavili svoj posao; katolički sveštenici nastavili su da dolaze u Englesku i bogosluže pred svojim sve očajnijim i ugroženijim vernicima; razne glasine nastavile su da kruže zemljom. Neki radnik je 1591. godine vezan za stub srama zato što je rekao: „Nećemo znati za radost dok je kraljica živa“; drugi radnik je dobio sličnu kaznu zato što je izjavio da „živimo pod lošim vlastima“ i da „će doći do promene ako kraljica umre i svi oni koji sad ispovedaju ovu religiju tada će se povući“.⁹ Na suđenju za izdaju ser Džonu Perotu 1592. godine, rečeno je da je opisao kraljicu kao „pokvareno kopile dobro samo za kuhinju“. Lord čuvar se u Zvezdanoj palati, sudu koji je zasedao u sklopu kraljevske palate u Vestminsteru, žalio na „obilje glasina i netačnih, lažnih, izdajničkih optužbi“ koje kruže Londonom.¹⁰

Čak i kad bi se govor koji se graniči s izdajom dao zanemariti, problem naslednika je opstajao. Kraljičina fluorescentna crvena perika i ekstravagantne haljine optočene draguljima nisu mogle da sakriju njene godine. Imala je i artritis. Appetit ju je izdavao.

Oslanjala se o služinčad dok se pela uz stepenice. Bila je, kao što je delikatno saopštio dvoranin ser Volter Roli, „gospa koju je vreme preteklo“. Ipak, i dalje nije imenovala naslednika.

Kasna elizabetanska Engleska bila je duboko svesna krhkosti države. Zabrinutost nije bila samo ograničena na malobrojnu protestantsku elitu, željnu očuvanja prevlasti. Progonjeni katolici su godinama govorili da je kraljica okružena makijavelističkim političarima, koji neprestano manevrišu da bi unapredili položaj svoje stranke, šireći paranoični strah od katoličkih zavera i čekajući kritični trenutak u kom će se dokopati tiranske vlasti. Nezadovoljni puritanci gajili su slične strahove, usmerene ka manje-više istim osobama. Svi koju se brinuli o religijskim odnosima u zemlji, o raspodeli bogatstva, o spoljnim odnosima i mogućnosti izbijanja građanskog rata – što će reći, gotovo svi razumni ljudi u poslednjoj deceniji XVI veka – razmišljali su o stanju kraljičinog zdravlja i razgovarali o sukobljenim miljenicima i savetnicima na dvoru, pretnji od španske invazije, tajnovitom prisustvu jezuita, puritanskoj agitaciji (koji su se tada nazivali braunistima), i drugim razlozima za uzbunu.

Najveći deo rasprava odvijao se šapatom. Međutim, tekle su neprestano, prateći opsesivno pravac okolo-naokolo, pa istim putem nazad, karakterističan za političke rasprave uopšte. Šekspir iznova opisuje kako sporedni likovi – vrtlari u *Ričardu II*, građani u *Ričardu III*, vojnici uoči bitke u *Henriju V*, izgladneli građani u *Koriolanu*, cinični podoficiri u *Antoniju i Kleopatri* i slični – razmenjuju glasine i raspravljaju o državnim pitanjima.

Takva razmišljanja nižih staleža o višim su ljutila elitu: „Hajd, gubite se kući, krhotine!“ (*Koriolan* I.I, str. 1137), reži aristokrata Marcije na pobunjeni narod. Ali krhotine ne mogu biti utišane.

Nijedna od engleskih većih ili manjih briga za nacionalnu sigurnost nije mogla biti direktno iskazana na sceni. Pozorišne trupe, koje su u to doba cvetale u Londonu, grozničavo su tragale za uzbudljivim pričama. Volele bi da su mogle da privuku publiku ekvivalentnu televizijskoj seriji poput *Domovine*. Međutim, elizabetanskim pozorištem vladala je i cenzura. Cenzori su, doduše, ponekad znali da budu aljkavi, ali dramatizaciju zavera protiv kraljičinog režima nikad ne bi dozvolili, da i ne govorimo o javnom predstavljanju likova poput Meri, kraljice Škotske, Antonija Bebingtona ili same Elizabete.¹¹

Cenzura neizostavno dovodi i do razvoja tehnika za njeno izbegavanje. Ljudi su osećali potrebu da govore, kao Midina supruga, makar vetru i trsci, o onom što ih duboko uznemirava. Pozorišne trupe su se upravo u tome žestoko nadmetale jer su imale snažan ekonomski motiv da odgovore na pomenutu potrebu. Otkrile su da je to moguće izvesti izmeštanjem zbivanja na daleka mesta ili opisivanjem događaja iz daleke prošlosti. Cenzori su tek u retkim prilikama pronalazili preterano očigledne paralele ili tražili dokaz da su istorijske prilike ispravno prikazane, ali su najčešće prenebregavali ovakva izvrđavanja. Možda su i vlasti shvatile da je neki oblik sigurnosnog ventila neophodan narodu.

Šekspir je bio najveći majstor izmeštanja i strateškog zaobilaženja. Nikad nije pisao ono što je zvao gradskim komedijama, komadima koji se dešavaju u Engleskoj tog doba, i s retkim izuzecima, održavao je bezbedno rastojanje od tekućih događaja. Voleo je mesta radnje kao što su Efes, Tir, Ilirija, Sicilija, Bohemija ili misteriozno bezimeno ostrvo na dalekom moru. Kad se bavio burnim istorijskim događajima – krizama oko nasleđa, političkim ubistvima, uzdizanju tirana, nameštenim izborima – oni su obavezno smeštani u drevnu Grčku i Rim, praistorijsku Britaniju ili u Englesku njegovog čukuncukundede ili u još dalju prošlost. Uzimao je slobodu da menja i preoblikuje podatke koje je crpao iz istorijskih hronika, da bi stvorio privlačnije i preciznije priče, ali je radio s poznatim izvorima, koje je mogao da citira, upravo da bi mogao da se odbrani ako bi vlasti to tražile. Razumljivo je što nije bio preterano željan da trune u tamnici ili da dozvoli da mu odseku nos.

Postoji samo jedno odstupanje od te strategije zaobilaženja, koje se držao čitavog života. *Henri V*, kog je Šekspir napisao 1599. godine, opisuje spektakularni vojni trijumf od pre dvesta godina, kad je Engleska vojska napala Francusku. Hor pri kraju predstave poziva publiku da zamisli slavodobitni doček koji je trijumfalni kralj dobio po povratku u prestonicu: „A sad vidite u brznoj kovačnici / Misli kako London šalje sve svoje“ (V.0, str. 802). Hor zatim, posle prizora javne svetkovine iz nacionalne prošlosti, priziva sličnu scenu, kojoj se nada u bliskoj budućnosti: